

Palkkaerot Suomessa ja muissa maissa*

RITA ASPLUND

Suomesta on viime vuosina valmistunut suhteellisen paljon tutkimustietoa tuloerojen ja palkkaerojen suuruudesta ja muutoksesta yli ajan. Sensijaan on julkaistu hyvin vähän pohjoismaisia ja kansainvälisiä vertailuja tulo- ja palkkaerojen tasosta ja kehityksestä. Vielä vähemmän tiedämme muutoksiin vaikuttavista tekijöistä.

Tässä esitelmässä tarkastellaan Suomea koskevia tuloksia ja verrataan niitä muissa teollisuusmaissa vallitsevien tuloerojen ja palkkaerojen suuruuteen ja kehitykseen yli ajan. Yleisien palkkaerojen lisäksi vertaillaan myös palkkaeroja muun muassa eri toimialojen välillä sekä erikokoisten toimipaikkojen välillä. Lopuksi käsitellään lyhyesti palkkaliikkuvuutta.

1. Tulo- ja palkkaerot

Kansainväliset vertailut osoittavat, että teollisuusmaissa kotitalouksien tuloerot käytettävissä olevilla tuloilla mitattuina alkoivat kasvaa 1980-luvun loppupuolella. Nämä tutkimustu-

okset osoittavat niinkään, että Suomessa sitävastoin tuloerot kaventuivat 1980-luvulla (kuvio 1) ja vuosikymmenen lopussa tulot jakautuivat tasaisimmin Suomessa Gini-kertoimella mitattuna (Atkinson, 1995). Vuoteen 1992 mennessä 1990-luvun alkuvuosien syvä lama ollut muuttanut tätä tilannetta (Nordberg, 1994).

Sensijaan (brutto)palkkaerot ovat Suomessa suhteellisen suuria moniin muihin teollisuusmaihin verrattuna - ne vastaavat suurin piirtein OECD:n keskitasoa. Pohjoismaista palkkaerot näyttävät olevan suurimmat Suomessa: Suomelle laskettu Gini-kerroin on 23 (vuoden 1987 tilanne) verrattuna 19 Tanskassa (1990) ja 17 Norjassa (1989) sekä Ruotsissa (1991) (Asplund ym., 1995). Vertailu on mielenkiintoinen myös siitä syystä, että se perustuu jokaisesta maasta yksilötason aineistoihin eikä aggregoiduihin palkkatilastoihin. Toisaalta vertailua voidaan kritisoida siitä, että se kuvastaa tietyn vuoden tilannetta ja että vertailuvuodet lisäksi vaihtelevat maiden välillä. Mutta laajempaa ja yksityiskohtaisempaa nimenomaan yksilötason aineistoihin perustuvaa palkkarakenteiden vertailua pohjoismaista ei ole tehty aina-

* Esitelmä Kansantaloustieteellisen Yhdistyksen 111-vuotisjuhlaseminaarissa Säätytalolla 10.11.1995

kaan toistaiseksi. Tosin tällainen tutkimusprojekti on suunnitteilla. Se käynnistyy ensi vuoden puolella, jos rahoitus järjestyy.

Kansainvälisiä yksilötason aineistoihin perustuvia vertailuja palkkaerojen ja palkkahajonnan kehityksestä eri maissa on hyvin vähän. OECD keräsi pari vuotta sitten olemassa olevat tutkimustiedot katsausartikkeliin, joka julkaistiin vuoden 1993 Employment Outlook'issa. Tässä vertailussa Suomi on hyvin huonosti esillä siitä yksinkertaisesta syystä, että tarvittavaa yksilötason aineistoa ei juuri löytynyt. Tilanne on kuitenkin hiljalleen paranemassa, mutta on edelleen suhteellisen surkea muun muassa muihin pohjoismaihin verrattuna.

OECD:n vertailusta ilmenee, että palkkaerot kasvoivat 1980-luvulla kahdessatoista OECD-maassa seitsemästätoista tutkitusta, ml. Ruotsissa. Palkkaerojen kasvu on kuitenkin yleisesti ottaen ollut varsin pientä, lukuunottamatta Englannissa ja USAssa. Viidessä maassa palkkaerot pysyivät 1980-luvulla suurin piirtein muuttumattomina. Tästä joukosta löytyy kolme pohjoismaata: Norja, Tanska sekä Suomi.

Tor Erikssonin ja Markus Jäntin hiljattain tekemät laskelmat palkkaerojen kehityksestä Suomessa ajanjaksolla 1971-1990 antavat kuitenkin hieman erilaisen kuvan (kuvio 2). Heidän väestörekisteriaineistoon perustuvat laskelmansa viittaavat siihen, että palkkaerot kaventuivat 1970-luvulla sekä 1980-luvun alussa, mutta kasvoivat merkittävästi vuodesta 1985 vuoteen 1990 vieden palkkaerojen suuruuden miltei takaisin vuoden 1975 tasolle. Sama kehitys näyttää tapahtuneen sekä miesten että naisten palkoissa. Merkilläpantavaa on, että Erikssonin ja Jäntin tulosten mukaan palkkaerojen kasvu Suomessa ajanjaksolla 1985-90 olisi ollut suurin piirtein samaa luokkaa kuin Englannissa vastaavalla ajanjaksolla!

Erikssonin ja Jäntin tulokset osoittavat niin-

ikään, että palkkaerojen kasvu 1980-luvun loppupuolella selittyy muutoksilla palkkajakau- man molemmissa ääripäässä (kuvio 3). Toisin sanoen, korkeapalkkaisten suhteellinen palkka- asema on vahvistunut samalla, kun matalapalk- kaisten suhteellinen palkka- asema on heikentynyt olennaisesti.

Omissa tutkimuksissani palkkaerojen ja palkkahajonnan kehityksestä olen hyödyntänyt Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT) yksilötason palkka-aineistoa. Tutkimustulokseni koskevat siten TT:n jäsenyrityksiä eli käytännössä lähinnä yksityistä tehdasteollisuutta. Tulokseni viittaavat siihen, että palkkaerot toisaalta eri palkansaajaryhmien välillä ja toisaalta eri ryhmien sisällä ovat pysyneet lähes- tulkoon muuttumattomina viimeisten 15 vuo- den aikana (kuviot 4 ja 5). Kuviot ovat mielen- kiintoisia myös sen takia, että ne sisältävät ver- tailevia tuloksia Ruotsista. Ruotsiin verrattuna voidaan todeta, että työntekijöiden väliset palk- kaerot ovat huomattavasti suuremmat Suomes- sa, kuten ovat myös miestoimihenkilöiden väli- set palkkaerot.

Nämä tulokset eivät ole mielestäni ristirii- dassa Erikssonin ja Jäntin tulosten kanssa. Hei- dän tuloksensa näet osoittavat, että palkkaerot kasvoivat 1980-luvun loppupuolella ensisijai- sesti yksityisellä ja julkisella palvelusektorilla. Teollisuudessa sensijaan tapahtui yleisesti otta- en vain pienempiä muutoksia.

2. Toimialojen ja toimipaikkojen väliset palkkaerot

Yleisten palkkaerojen ohella on viime vuosina kiinnitetty varsin paljon huomiota myös toimi- alojen välisiin palkkaeroihin. Kansainväliset vertailut ovat osoittaneet, että toimialojen väli- set palkkaerot ovat hyvin samansuuntaisia eri teollisuusmaissa: toimiala, joka osoittautuu

korkeapalkkaiseksi (matalapalkkaiseksi) toimialaksi yhdessä maassa on yleensä korkeapalkkainen (matalapalkkainen) toimiala myös muissa teollisuusmaissa. Tämä pätee vaikka huomioidaan, että työvoiman rakenne, osaaminen ja työtehtävät vaihtelevat niin toimialojen välillä kuin maiden välillä. Toisin sanoen toimialoille estimoidut palkkapreemiot eri teollisuusmaissa korreloivat yllättävänkin voimakkaasti (ks. esim. Lausten, 1995).

Lisäksi tutkimustulokset osoittavat, että toimialoittaiset palkkaerot ovat muuttuneet hyvin vähän yli ajan. Korkeapalkkaiseksi (matalapalkkaiseksi) luokiteltu toimiala siten yleensä pysyy korkeapalkkaisena (matalapalkkaisena) toimialana.

Toimialojen palkkarakenteen yhtäläisyydet näkyvät kuviossa 6, jossa ovat neljän pohjoismaan toimialoittaiset palkkaerot tilanteessa, jossa työvoiman erilaiset ominaisuudet ja työtehtävät on vakioitu. Tosin löytyy myös näkyviä eroja, joiden syiden selvittäminen olisi mielenkiintoinen tutkimustehtävä. Toimialoittaiset palkkaerot ovat pienimmät Ruotsissa, selvästi suuremmat Tanskassa ja suurimmat Norjassa ja Suomessa. Verrattuna USAan toimialoittaiset palkkaerot pohjoismaissa ovat kuitenkin selvästi pienemmät.

Toinen palkkaerojen dimensio, joka on viime vuosina noussut esille on erikokoisten toimipaikkojen ja yritysten väliset palkkaerot. Tästä aiheesta on hiljattain valmistunut pohjoismaita vertaileva tutkimus (Albæk ym., 1995b). Kuviossa 7 on esitetty erikokoisten toimipaikkojen välillä esiintyvät palkkapreemiot tilanteessa, jossa työvoiman erilaiset ominaisuudet (kuten koulutus) on vakioitu.

Lopputulokset ei juuri muutu, vaikka työvoiman työolosuhteet, järjestäytymisaste sekä monet muut keskeiset työmarkkinatekijät vakioidaan. Edelleen suuremmat toimipaikat näyttävät

maksavan parempia palkkoja. Taas kerran palkkaerot osoittautuvat pienimmiksi Ruotsissa. Todennäköisesti Suomea koskevat tulokset olisivat lähempänä Norjaa ja Tanskaa koskevia tuloksia, jos myös Suomen aineisto kattaisi koko yksityisen sektorin eikä pelkästään teollisuutta. Yllättävin tulos on kuitenkin se, että lukuunottamatta Ruotsia nämä palkkaerot erikokoisten toimipaikkojen välillä ovat hyvin lähellä USAsta saatuja vastaavia tuloksia. Erilaiset työmarkkinainstituutiot eivät siis näytä vaikuttavan merkittävästi erikokoisten toimipaikkojen välillä vallitseviin palkkaeroihin.

Käynnissä on myös projekti, jossa tutkitaan ammattiryhmien välillä esiintyviä palkkaeroja pohjoismaissa.

3. Koulutuksen ja työkokemuksen merkitys

Palkkaerojen on kansainvälisissä tutkimuksissa todettu kehittyvän hyvin samalla tavalla kuin eripituisen koulutuksen ja työkokemuksen hankkineiden väliset palkkaerot. Eli kasvavat palkkaerot selittyvät pitkälti kasvavilla palkkaeroilla enemmän ja vähemmän koulutettujen välillä sekä pitemmän ja lyhyemmän työkokemuksen hankkineiden välillä. Sama pätee supistuvien palkkaerojen osalta.

Mainittakoon muutama esimerkki. USAssa ja Englannissa sekä yleiset palkkaerot että eri koulutusryhmien ja ikäryhmien väliset palkkaerot ovat kasvaneet nopeasti (Davis, 1992). Samaa koskee Ruotsia (Edin & Holmlund, 1992). Norjassa ja Tanskassa sensijaan yleiset palkkaerot kuten myös eripituisen koulutuksen ja työkokemuksen hankkineiden väliset palkkaerot pysyivät 1980-luvulla suurin piirtein muuttumattomina (Asplund ym., 1995).

Minkälainen on tilanne Suomessa? Eriksonin ja Jäntin mukaan palkkaerojen nopea kasvu

1980-luvun lopussa selittyä ensisijaisesti kasvavilla palkkaeroilla eri palkansaajaryhmien sisällä eikä niiden välillä. Heidän tuloksensa viittaavat siis siihen, että eripituisen koulutuksen ja työkokemuksen hankkineiden väliset palkkaerot muuttuivat 1980-luvulla hyvin vähän. He toteavat, että eri palkansaajaryhmien sisäisten palkkaerojen kasvuun on Suomessa kiinnitetty hyvin vähän huomiota siitä huolimatta, että muutos on ollut varsin merkittävä ja että sama kehitys on havaittu monessa muussa teollisuusmaassa, muun muassa USAssa, Englannissa ja Ruotsissa. Valitettavasti Erikssonin ja Jäntin tutkimusperiodi päättyi vuoteen 1990, eikä siten kerro lamavuosina mahdollisesti tapahtuneista muutoksista.

Suomen teollisuutta koskevat tutkimustulokset viittaavat vuorostaan siihen, että palkkaerot ja palkkahajonta ovat pysyneet lähestulkoon muuttumattomina ajanjaksolla 1980-1994 samalla, kun koulutuksen, työkokemuksen ja senioriteetin (= nykyisen työsuhteen keston) palkkavaikutukset ovat heikentyneet varsin merkittävästi (Asplund, 1994a,b,c,1995a,b). Eli inhimillistä pääomaa näin mitattuna palkitaan yhä huonommin suomalaisessa teollisuudessa.

Katsotaan joitakin tuloksia koskien teollisuuden toimihenkilöitä. Tulokset perustuvat TT:n palkka-aineistoon. Kuviossa 8 kuvataan koulutuksen tuottoasteen kehitystä eri koulutusasteilla eli verrataan toimihenkilöitä, jotka eroavat toisistaan ainoastaan hankitun koulutuksen suhteen. Toisin sanoen on yritetty vakioida mahdollisimman laajasti muut toimihenkilöiden välillä esiintyvät erot.

Kuvio osoittaa, että etenkin korkea-asteen koulutuksen tuottoasteet ovat selvästi heikentyneet 1980-luvulla. Ottaen huomioon tuloverotuksen kiristyminen tarkastelujaksolla, tuottoasteen heikkeneminen olisi ollut vieläkin voimakkaampaa, jos tarkastelun kohteena olisi ol-

lut koulutuksen vaikutus nettopalkkoihin eikä bruttopalkkoihin. Merkillepantavaa on myös korkeintaan peruskoulun suorittaneiden ja muutaman lisävuoden ammatillisessa koulussa suorittaneiden toimihenkilöiden olematon palkkaero.

Koulutuksen tuottoaste on heikentynyt olennaisesti myös teollisuustyöntekijöiden keskuudessa (Asplund, 1994b). Mistä koulutuksen tuottoasteen heikkeneminen johtuu on kysymys, johon haetaan vastausta käynnistymässä olevassa tutkimusprojektissa.

Eripituisen työkokemuksen hankkineiden palkkaero on niinkään pienentynyt (Asplund, 1995b). Sama on tapahtunut vastapalkkattujen ja pitempään samassa työsuhteessa olleiden palkkaerojen osalta (kuviot 9). Pitkä työsuhte on usein muodostunut peräti dismeriitiksi. Tällainen kehitys tuskin kannustaa jatkuvaan koulutukseen työelämässä - tarve, joka yhä useammin tuodaan esille työmarkkinapoliittisessa keskustelussa.

4. Palkkaliikkuvuus

Palkkaerojen ja niiden kehityksen tarkastelu ei kuitenkaan kerro, mitä palkkajakauman sisällä tapahtuu eli miten yksittäiset palkansaajat liikkuvat eri palkkatasojen välillä ja etenkin suhteessa toisiin palkansaajiin. Palkkaerot saattavat kasvaa samalla, kun yksittäisten palkansaajien suhteellinen asema palkkajakaumassa pysyy muuttumattomana. Toisaalta lähestulkoon muuttumattomat palkkaerot saattavat kätkeä huomattavaa liikkuvuutta palkkajakauman sisällä. Tällaista tutkimustietoa löytyy toistaiseksi hyvin vähän siitä huolimatta, että se toisi tärkeää taustatietoa keskusteluun minimipalkoista ja uusien työpaikkojen luomisesta.

Aiemmin todettiin, että palkkaerot pysyivät 1980-luvulla suurin piirtein muuttumattomina

muun muassa Tanskassa. Samanaikaisesti kuitenkin Tanskaa koskevat tutkimustulokset osoittavat, että palkansaajat liikkuvat suhteellisen paljon palkkajakauman sisällä ja erityisen nopeasti alimmasta palkkadesiilistä. Jo neljän vuoden päästä yli 80 prosenttia on siirtynyt alimmasta desiilistä ylöspäin palkkajakaumassa, eli alle 20 prosenttia kuuluu edelleen matalapalkkaisimpiin (Bingley ym., 1995). Tämän tuloksen on Tanskassa katsottu puhuvan minimipalkkasäännösten lieventämisen puolesta.

Edelleen on todettu, että palkkaerot ja palkkahajonta suomalaisessa teollisuudessa ovat säilyneet lähestulkoon ennallaan ajanjaksolla 1980-1994. Johtuuko tämä siitä, että palkansaajat liikkuvat hyvin vähän palkkajakauman sisällä eli heidän suhteellisen palkka-asemansa ei ole juuri muuttunut. Vai ovatko palkkaerot pysyneet muuttumattomina suuresta liikkuvuudesta huolimatta? Eli liikkuvatko palkansaajat suhteellisen nopeasti ylöspäin palkkajakaumassa samalla, kun uudet tulokkaat sijoittuvat palkkajakauman alapäähän ylöspäin siirtyneiden tilalle?

Käynnissä on tutkimusprojekti, jossa Tanskassa tehtyä palkkaliikkuvuustutkimusta sovelletaan TT:n palkka-aineistoon. Palkkaliikkuvuuden laajuuden lisäksi projektissa yritetään myös selvittää, mitkä henkilökohtaiset ja työhön liittyvät ominaisuudet ovat voimakkaimmin vaikuttaneet havaittuihin liikkuvuustrendeihin. Tutkimus on kuitenkin vielä sen verran kesken, etten halua tässä esittää mitään Suomea koskevia tuloksia.

5. Lopuksi

Tästä lyhyestä katsauksesta palkkaeroista Suomessa ja muissa maissa voi vetää ainakin kaksi loppupäätelmää. Ensiksi palkkaerot Suomessa eivät näytä olevan niin pieniä kuin yleensä väi-

tetään tai halutaan uskoa.

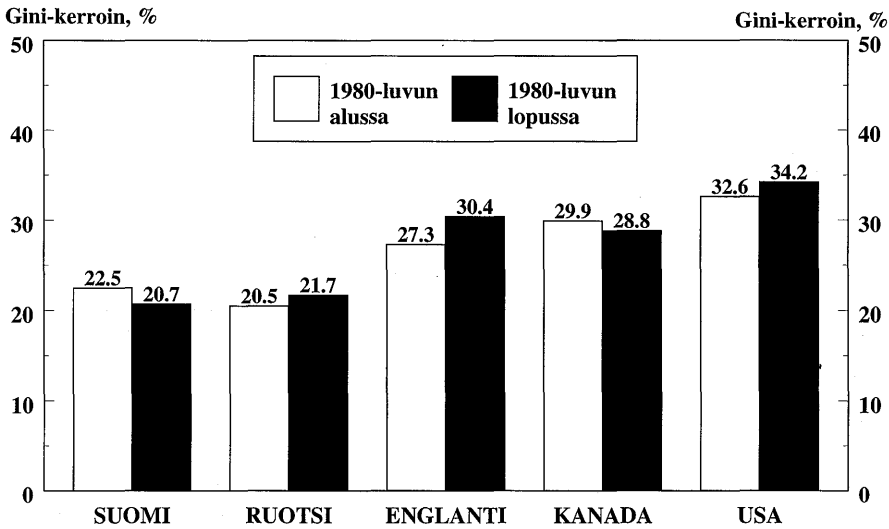
Toiseksi Suomen teollisuutta koskevat tutkimustulokset palkkaerojen, palkkahajonnan ja palkkaliikkuvuuden kehityksestä viittaavat siihen, että 1990-luvun lamavuodet eivät ole juurikaan vaikuttaneet pitkän ajan trendeihin. Kärjistäen voisi väittää, että teollisuuden työmarkkinat ovat laman aikana pitkälti toimineet samalla tavalla kuin ennen lamaa.

Kirjallisuus

- Albæk, K, Arai, M., Asplund, R., Barth, E. & Strøyer Madsen, E., 1995a, Inter-Industry Wage Differentials in the Nordic Countries, teoksessa Westergård-Nielsen, N. (toim.), *Wage Differentials in the Nordic Countries*. North-Holland. (tulossa)
- Albæk, K, Arai, M., Asplund, R., Barth, E. & Strøyer Madsen, E., 1995b, Employer Size-Wage Effects in the Nordic Countries. *Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Keskusteluaiheita No. 532*, Helsinki. Päivitetty versio 6.10.1995.
- Asplund, R., 1994a, *Palkkaerot Suomen teollisuudessa*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Sarja B91, Helsinki.
- Asplund, R., 1994b, Teollisuuden työntekijöiden palkat ja inhimillinen pääoma. *Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Keskusteluaiheita No. 484*, Helsinki.
- Asplund, R., 1994c, Wage Differentials, Wage Mobility and Skills in Finnish Industry. *Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Keskusteluaiheita No. 525*, Helsinki.
- Asplund, R., 1995a, The Gender Wage Gap in Finnish Industry in 1980-1994. *Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Keskusteluaiheita No. 541*, Helsinki.
- Asplund, R., 1995b, *Är humankapital en lönsam investering?* Pohjoismaiden Taloudelli-

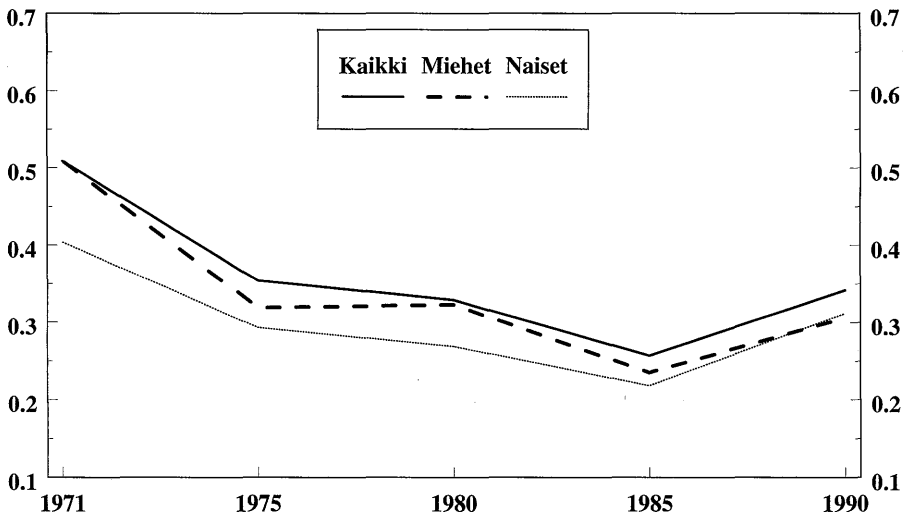
- sen Tutkimusneuvoston (NEF) kokoamassa ja julkaisemassa seminaariraportissa. (tulossa)
- Asplund, R. & Bingley, P., 1995, *Wage Mobility in Finnish Manufacturing 1980-1994*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos. (tulossa)
- Asplund, R., Barth, E., le Grand, C., Mastekaasa, A. & Westergård-Nielsen, N., 1995, Wage Distribution across Individuals, teoksessa Westergård-Nielsen, N. (toim.), *Wage Differentials in the Nordic Countries*. North-Holland. (tulossa)
- Atkinson, A., 1995, *Income Distribution in Europe and the United States*. Keynote Speech at the 7th Annual EALE Conference in Lyon 7-10.9.1995.
- Bingley, P., Bjørn, N.H. & Westergård-Nielsen, N., 1995, Wage Mobility in Denmark 1980-1990. Centre for Labour Market and Social Research, Aarhus, *Working Paper 10-95*.
- Davis, S.J., 1992, Cross-Country Patterns of Change in Relative Wages. *NBER Working Paper No. 4085*.
- Edin, P-A. & Holmlund, B., 1992, The Swedish Wage Structure: The Rise and Fall of Solidarity Policy? Uppsala university, Department of Economics, *Working Paper 1992:13*.
- Eriksson, T. & Jäntti, M., 1995a, The Distribution of Earnings in Finland 1971-1990. Ekonomisk-Statsvetenskapliga Fakulteten vid Åbo Akademi, *Working Paper*.
- Eriksson, T. & Jäntti, M., 1995b, *The Distribution of Earnings in Finland 1971-1990*. Moniste.
- Lausten, M., 1995, *Inter-Industry Wage Differentials in Denmark?* Moniste.
- Nordberg, L., 1994, Inkomstfördelningen i ett internationellt perspektiv, *Ekonomiska Samfundets Tidskrift 3/1994*, ss. 173-181.
- OECD, 1993, *Employment Outlook 1993*. Paris.

Kuvio 1. Käytettävissä olevien tulojen jakautuminen kulutusyksikköä ja henkilöä kohden 1980-luvulla Gini-kertoimella mitattuna

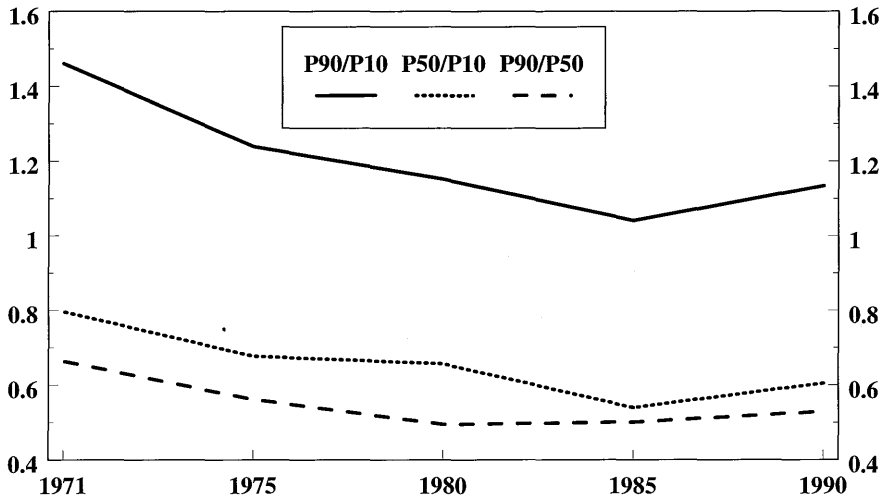
Lähde: Nordberg (1994)

Kuvio 2. Palkkahajonnan kehitys Suomessa ajanjaksolla 1971-1990 logaritmoitujen vuosiansioiden variaatiokertoimella mitattuna

Lähde: Eriksson & Jäntti (1995b)

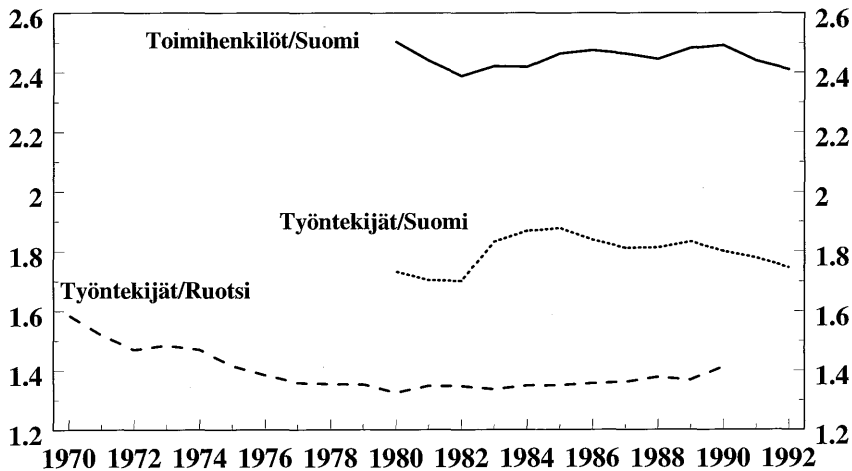
Kuvio 3. Palkkahajonnan kehitys Suomessa ajanjaksolla 1971-1990 ylimmän (P90) ja alimman desiiilin (P10) sekä jakauman mediaanin (P50) suhteilla mitattuna

Lähde: Eriksson & Jäntti (1995b)

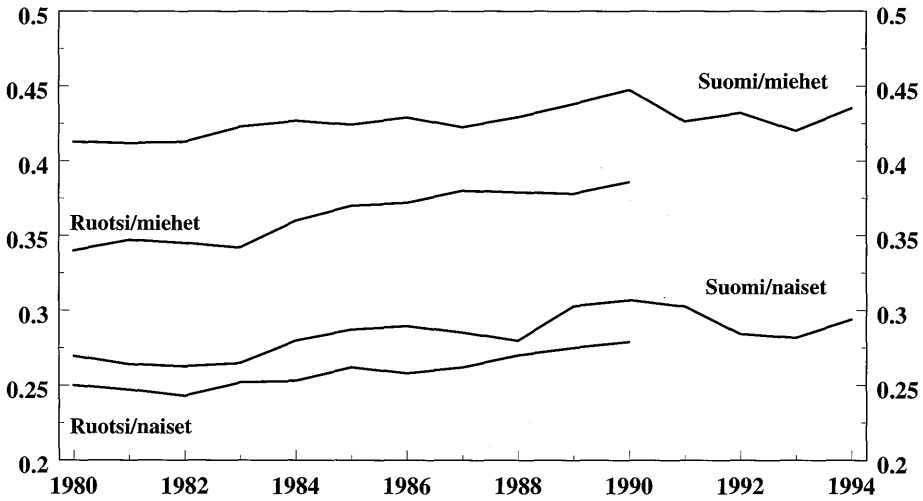
Kuvio 4. Suomen teollisuuden toimihenkilöiden ja työntekijöiden (P90/P10)-palkkasuhteen kehitys vuosina 1980-92 sekä Ruotsin teollisuuden työntekijöiden vastaavan palkkasuhteen kehitys vuosina 1970-90

(P90/P10)

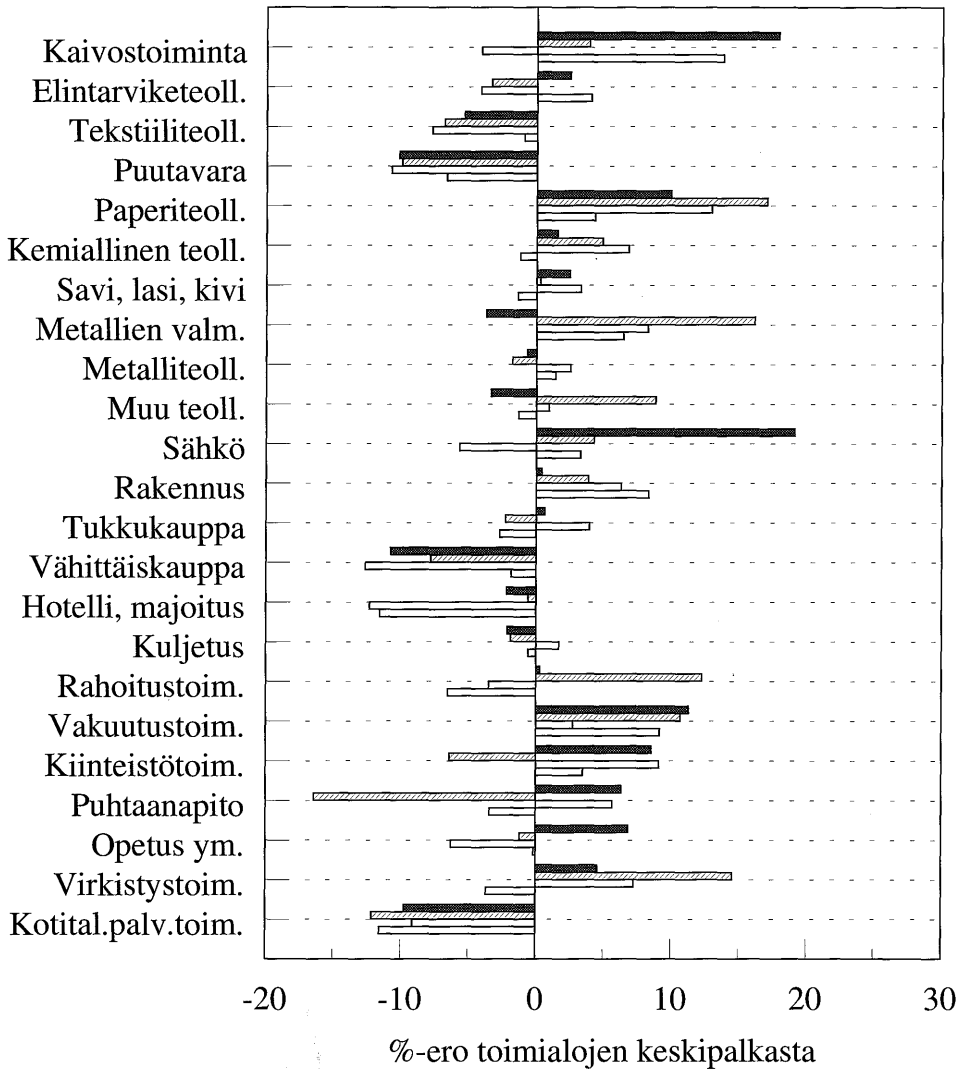
Lähde: Asplund (1994a) ja Edin & Holmlund (1992)

Kuvio 5. Mies- ja naistoimihenkilöiden (P75/P25)-palkkasuhteen kehitys Suomessa vuosina 1980-1994 ja Ruotsissa vuosina 1980-1990

Lähde: Asplund (1995a) ja Edin & Holmlund (1992)

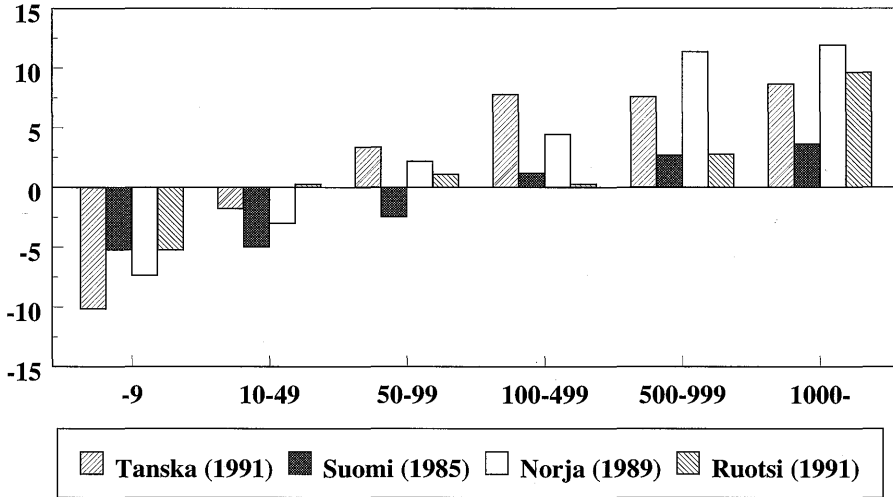
Kuvio 6. Toimialoittaiset palkkaerot pohjoismaissa kun työvoimassa esiintyvät erot on vakioitu

Lähde: Albæk ym. (1995a)

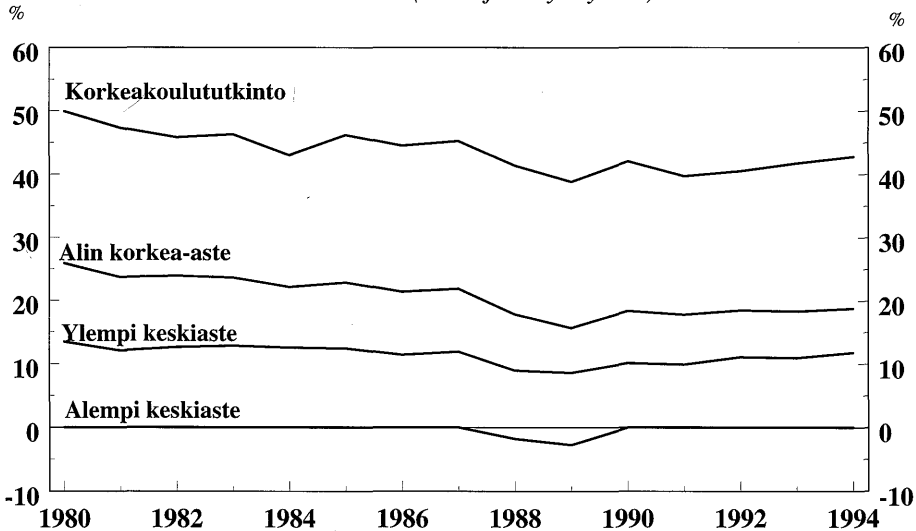
Kuvio 7. Palkkapreemiot erikokoisten toimipaikkojen välillä pohjoismaissa

%-ero keskipalkkatasosta

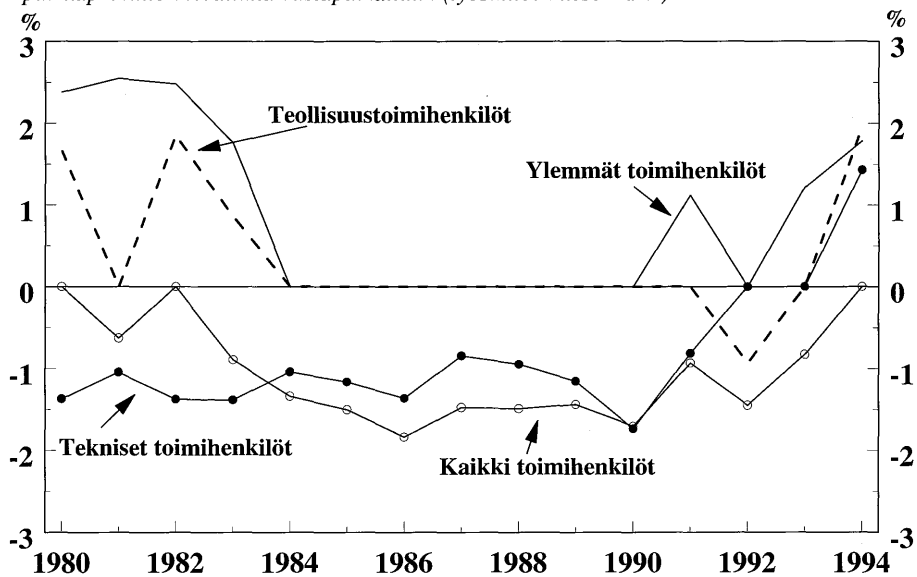
Lähde: Albæk ym. (1995b)

Kuvio 8. Koulutuksen keskimääräinen tuottoaste koulutusasteen mukaan vertailuryhmän ollessa korkeintaan peruskoulun suorittaneet), kaikki teollisuustoimihenkilöt Suomessa (TT:n jäsenyritykset)

Lähde: Asplund (1995b)

Kuvio 9. 10 vuotta samassa työsuhteessa olleiden teollisuustoimihenkilöiden keskim. palkkapreemio verrattuna vastapalkattuun (työsuhteen keso <1 v.)

Lähde: Asplund (1995b)